

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКА ОБЛАСНА РАДА
Комунальний заклад
Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Кафедра педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з навчально-методичної
роботи

 С.М. Панченко

“1” вересня 2023 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ОСНОВИ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ КЕРІВНИКА
(Шифр за ОПП: ОК 2)

галузь знань 07 Управління та адміністрування

спеціальність 073 Менеджмент

освітньо-професійна програма Менеджмент і адміністрування

факультет підвищення кваліфікації та перепідготовки

Кредитно-трансферна система
організації навчального процесу

Робоча програма з навчальної дисципліни «Основи комунікативної культури керівника» для студентів за галуззю знань 07 Управління та адміністрування за спеціальністю 073 Менеджмент, освітньо-професійна програма Менеджмент і адміністрування. – Суми, 2023.

Розробники: Литвиненко Я.О., кандидат філологічних наук, доцент, старший викладач кафедри педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту КЗ СОІШПО

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри педагогіки, спеціальної освіти та менеджменту

Протокол № 1 від «31» серпня 2023 р.

Завідувач кафедри:
Єфремова Г.Л.
«31» серпня 2023 р.

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 07 Управління та адміністрування	Вибіркова
Модулів – 2	Спеціальність 073 Менеджмент освітньо-професійна програма Менеджмент і адміністрування	Рік підготовки:
Змістових модулів – 2		1-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання – презентація		Семестр
Загальна кількість годин – 90		1-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 1,5 самостійної роботи студента – 7,5	Освітньо-кваліфікаційний рівень: магістр	Лекції
		-
		Практичні, семінарські
		30 год.
		Самостійна робота
		60 год.
		Вид контролю: залік (диф.)

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою навчальної дисципліни «Основи комунікативної культури керівника» є поглиблення теоретичних знань і розвиток практичних навичок магістрантів у сфері міжособистісного спілкування, розширення уявлення про основні типи комунікативної поведінки і стилі спілкування, про способи і прийоми попередження конфліктних ситуацій у процесі комунікації, формування уявлення про мовну особистість керівника, підвищення рівня культури мовлення.

Основними **завданнями** вивчення дисципліни «Основи комунікативної культури керівника» є:

- ознайомити магістрантів із теоретико-методологічними основами формування й розвитку комунікативної культури;
- розкрити особливості компонентів комунікативної культури;
- сформувати уявлення про мовну особистість керівника;
- проаналізувати загальні аспекти психології спілкування;
- дослідити способи саморегуляції у процесі міжособистісної комунікації;

- усвідомити роль і можливості використання засобів комунікації у здійсненні ефективної управлінської діяльності.

У разі успішного завершення курсу студент повинен:

знати:

- суть і особливості спілкування як соціально-психологічного феномену;
- роль комунікативної культури у формуванні іміджу керівника;
- типи комунікативної поведінки і стилі спілкування керівника;
- основи психології спілкування;

вміти:

- застосовувати теоретичні знання у конкретних актах комунікації;
- оцінювати рівень сформованості власної комунікативної культури і систематично підвищувати його;
- дотримуватися основних вимог до культури мовлення;
- опанувати основи ділового спілкування і правила управлінської етики;
- володіти прийомами сучасної риторики та публічного виступу;
- використовувати різні засоби комунікації для прийняття управлінських рішень і здійснення функцій менеджера в очолюваній установі та поза її межами;
- критично осмислювати, вибирати та використовувати необхідний науковий, методичний і аналітичний інструментарій для управління в непередбачуваних умовах;
- мати навички прийняття, обґрунтування та забезпечення реалізації управлінських рішень в непередбачуваних умовах, враховуючи вимоги чинного законодавства, етичні міркування та соціальну відповідальність;
- організовувати та здійснювати ефективні комунікації всередині колективу з представниками різних професійних груп та в міжнародному контексті;
- вміти спілкуватися у професійних і наукових колах державною та іноземною мовами;
- забезпечувати особистий професійний розвиток та планування власного часу;

розвинути

загальні компетентності:

- здатність до спілкування з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності);
- навички використання інформаційних та комунікаційних технологій;
- здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети;

спеціальні (фахові) компетентності:

- здатність до саморозвитку, навчання впродовж життя та ефективного самоменеджменту;
- здатність створювати та організовувати ефективні комунікації в процесі управління;
- здатність формувати лідерські якості та демонструвати їх в процесі управління людьми.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Методологічні основи розвитку комунікативної культури керівника.

Тема 1. Теоретичні аспекти розвитку комунікативної культури керівника.

Поняття «культура» як сукупність матеріальних та духовних цінностей, спосіб діяльності, творчий вияв особистості. Еволюція поняття «культура». Аналіз дефініції у трьох аспектах: ціннісному, діяльнісному й особистісному. Тлумачення поняття «загальна культура особистості». Професійна культура як система соціальних якостей, що безпосередньо забезпечує рівень трудової та професійної діяльності. Складові управлінської культури керівника. Місце комунікативної культури в системі управлінської культури керівника. Комунікативна культура як мистецтво соціальної взаємодії. Структура комунікативної культури керівника, місце культури мовлення і культури спілкування в ній.

Тема 2. Комунікативна культура керівника як один з основних чинників здійснення ефективної управлінської діяльності.

Діагностика рівня сформованості комунікативної культури керівника. Диференціація понять «комунікативна культура» і «комунікативна компетентність». Комунікативна компетентність як сукупність комунікативних здібностей, комунікативних вмінь та комунікативних знань, які відповідають комунікативним цілям. Причини недостатнього рівня комунікативної культури керівників. Недоліки у комунікативній підготовці керівників як причина проблем, що виникають у сфері міжособистісної комунікації. Суперечність між соціальними вимогами до професіоналізму керівників та рівнем їхньої комунікативної підготовленості. Психологічні проблеми формування комунікативної культури керівників. Подолання комунікативних труднощів: невміння вибрати оптимальний стиль спілкування, відсутність навичок і вмінь впливати на людей, несприятливий соціально-психологічний клімат в організації робочого процесу тощо. Шляхи розвитку комунікативної культури керівника. Формування комунікативної культури керівника за допомогою інтерактивних технологій, соціально-психологічних тренінгів тощо. Активне психологічне навчання і специфіка психології навчання дорослих.

Тема 3. Мовна особистість керівника.

Загальне розуміння понять: «мовна картина світу», «мовна свідомість», «мовна соціалізація», «мовний смак», «засоби мовопізнання». Лінгвістична компетентність як сукупність знань, умінь і навичок у сфері мови і застосування цих знань у конкретних мовних ситуаціях, здатність репрезентувати власний мовний досвід відповідно до мовних норм (орфоепічних, лексичних, морфологічних, синтаксичних, стилістичних та ін.). Розвиток лінгвістичної компетентності керівника. Усвідомлене ставлення до мови не лише як до засобу комунікації, збереження і передачі інформації, а і як до важливого засобу формування особистості (з її ціннісно-емоційною сферою) і національної свідомості. Збагачення власного словникового запасу. Ініціативність у

користуванні мовою – збереження й популяризація мови. Опановування новими мовами, які не тільки розширюють мовні, інформаційні та культурні простори, але й відкривають перед особистістю нові можливості.

Тема 4. Вербальні та невербальні засоби спілкування, їхня роль у формуванні комунікативного іміджу керівника.

Суть вербальної та невербальної комунікації. Основні комунікативні ознаки та вимоги до культури мовлення. Норми літературної мови. Класифікація невербальних засобів спілкування: кінетичні (поза, жести, міміка, хода, погляд); просодичні (ритміко-інтонаційні сторони мови – висота, тембр голосу, сила наголосу); екстралінгвістичні (паузи, плач, сміх, подих тощо); тактильні засоби (динамічні дотики у формі рукостискання, поплескування тощо). Особливості невербальної комунікації в діловому мовленні. Основні функції невербального спілкування: вираження міжособистісних відносин, вираження почуттів та емоцій, керування процесами вербального спілкування (розмовою), обмін ритуалами, регуляція самопрезентації. Система невербальних знаків українців порівняно з іншими етнічними єдностями.

Змістовий модуль 2. Роль комунікативної культури керівника у здійсненні управлінської діяльності.

Тема 5. Культура спілкування в структурі комунікативної культури керівника.

Мовленнєва свідомість керівника. Мовний етикет як сукупність правил мовної поведінки. Реалізація мовного етикету в конкретних актах комунікації. Правила етикету, формули ввічливості й основні помилки у міжособистісному спілкуванні. Невербальні етикетні формули при знайомстві. Культура письмового етикету. Етикет ділових листів. Основні орфографічні правила, пов'язані із власними назвами, звертаннями тощо. Типи комунікативної поведінки і стилі спілкування керівника. Культура управлінських рішень. Етика прийому на роботу. Мотивація професійної діяльності підлеглих. Типи співрозмовника. Комунікативна толерантність.

Тема 6. Психологія професійного спілкування.

Етико-психологічні якості, необхідні сучасному керівникові. Психологічні аспекти спілкування. Труднощі і бар'єри комунікації. Основні форми впливу на співрозмовника та аудиторію. Суть маніпулятивних дій в міжособистісному спілкуванні. Прийоми маніпулятивних дій і способи їх протидії. Явище афіліації та емпатії. Здатність переконувати співрозмовника. Ефективність, недоліки, ступінь гуманності маніпулятивних дій особистості та інші явища, пов'язані з феноменом маніпуляція. Явище маніпулювання людьми, характер впливів маніпулятивних дій на міжособистісне спілкування. Оволодіння особистістю системою психологічних засобів протидії маніпулятивним намірам співрозмовника.

Тема 7. Комунікативні стратегії в системі управлінської діяльності керівника.

Суть поняття «комунікативна стратегія». Основні види комунікативних стратегій, їхня роль в управлінській діяльності керівника. Основні компоненти

структури комунікативної стратегії. Принципи побудови комунікативної стратегії керівника. Особливості внутрішньоорганізаційної комунікації в публічному управлінні. Формальні та неформальні комунікації у колективі. Роль неформальних комунікацій у розвитку іміджу установи. Диференціація понять «комунікатор» і «лідер-комунікатор». Суть комунікативної стратегії лідера.

Тема 8. Механізми саморегуляції керівника у процесі міжособистісної комунікації.

Емоції і афекти, їх прояв у діловому спілкуванні. Управління емоціями в процесі спілкування. Характеристика поняття «стрес» і причина виникнення стресів. Профілактика і подолання стресу. Професійне вигорання. Стрес-менеджмент і техніки підвищення стресостійкості. Аутотренінг. Вплив особистісної сфери керівника на формування позитивного емоційного клімату в колективі та розвитку ефективної внутрішньоорганізаційної комунікації. Роль особистісної сфери керівника, системи інтересів і захоплень у формуванні позитивного емоційного стану.

4. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин			
	Денна форма			
	Усього	у тому числі		
л		сем. / пр.	с/р	
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>
Змістовий модуль 1. Методологічні основи розвитку комунікативної культури керівника				
Тема 1. Теоретичні аспекти розвитку комунікативної культури керівника	8	-	2	6
Тема 2. Комунікативна культура керівника як один з основних чинників здійснення ефективної управлінської діяльності	11	-	4	7
Тема 3. Мовна особистість керівника	11	-	4	7
Тема 4. Вербальні та невербальні засоби спілкування, їхня роль у формуванні комунікативного іміджу керівника	14	-	4	10
Разом за змістовим модулем 2	44	-	14	30
Змістовий модуль 2. Роль комунікативної культури керівника у здійсненні управлінської діяльності				
Тема 5. Культура спілкування в структурі комунікативної культури керівника	10	-	4	6

Тема 6. Психологія професійного спілкування.	13	-	4	9
Тема 7. Комунікативні стратегії керівника в системі управлінської діяльності	14	-	4	10
Тема 8. Механізми саморегуляції керівника в процесі міжособистісної комунікації	9	-	4	5
Разом за змістовим модулем 2	46	-	16	30
Усього годин	90	-	30	60

5. ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ (ПРАКТИЧНИХ) ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Теоретичні аспекти розвитку комунікативної культури керівника	2
2	Комунікативна культура керівника як один з основних чинників здійснення ефективної управлінської діяльності	4
3	Мовна особистість керівника	4
4	Вербальні та невербальні засоби спілкування, їхня роль у формуванні комунікативного іміджу керівника.	4
5	Культура спілкування в структурі комунікативної культури керівника	4
6	Психологія професійного спілкування.	4
7	Комунікативні стратегії керівника в системі управлінської діяльності	4
8	Механізми саморегуляції керівника в процесі міжособистісної комунікації	4
Разом		30

6. САМОСТІЙНА РОБОТА

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Теоретичні аспекти розвитку комунікативної культури керівника	6
2	Комунікативна культура керівника як один з основних чинників здійснення ефективної управлінської діяльності	7
3	Мовна особистість керівника	7
4	Вербальні та невербальні засоби спілкування, їхня роль у формуванні комунікативного іміджу керівника.	10
5	Культура спілкування в структурі комунікативної культури керівника	6
6	Психологія професійного спілкування.	9
7	Комунікативні стратегії керівника в системі управлінської діяльності	10
8	Механізми саморегуляції керівника в процесі міжособистісної комунікації	5
Разом		60

7. ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

Індивідуальне навчально-дослідне завдання магістрантів полягає у розумінні теоретичних і практичних аспектів комунікативної культури керівника та оформляється як презентація (до 20 слайдів).

Оцінка за ІНДЗ виставляється на занятті на основі попереднього ознайомлення викладача з його змістом. Захист завдання відбувається шляхом публічного виступу магістранта на занятті (до 10 хв.).

Приблизна тематика презентацій із навчальної дисципліни «Основи комунікативної культури керівника»:

Складові управлінської культури керівника.

Місце комунікативної культури у розвитку управлінської культури керівника.

Технології формування комунікативної культури керівника.

Роль дискусій у розвитку комунікативної культури керівника.

Основи комунікативної культури та імідж сучасного керівника.

Культура мовлення як складова загальної культури керівника.

Опанування нормами літературної мови у контексті розвитку високої мовної культури керівника.

Професійна невербальна комунікація.

Основні функції невербального спілкування.

Зовнішній вигляд у формуванні іміджу керівника.

Особливості невербальної комунікації українців порівняно з іншими етнічними єдностями.

Мовленнєвий артистизм як складова іміджу сучасного керівника.

Роль мовного етикету у здійсненні ефективної міжособистісної комунікації.

Мовленнєва свідомість керівника.

Основні помилки у міжособистісному спілкуванні.

Культура письмового етикету.

Мовна особистість керівника.

Етико-психологічні якості, необхідні сучасному керівникові.

Типи комунікативної поведінки і стилі спілкування керівника.

Механізми саморегуляції керівника у процесі міжособистісної комунікації.

Особливості побудови комунікативної стратегії.

Види комунікативних моделей.

Специфіка внутрішньоорганізаційної комунікації в публічному управлінні.

Форми безпосередньої та опосередкованої комунікації в сучасному публічному управлінні.

Лайфхаки для ефективної комунікації.

Емоційний інтелект та його роль в управлінській діяльності керівника.

8. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Основні методи, що використовуються на семінарських заняттях:

- пояснювально-ілюстративний,
- репродуктивний,
- метод проблемного викладу,
- частково-пошуковий (евристичний),
- дослідницький,
- інформаційно-пояснювальний,
- метод дискусії,
- метод моделювання.

9. МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Методи усного контролю: індивідуальне і фронтальне опитування.

Методи письмового контролю: контрольні роботи, творчі завдання, тести, анкетування.

Поточний контроль знань. Диференційований залік.

10. РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ

Поточне тестування та самостійна робота								Сума
Змістовий модуль №1				Змістовий модуль № 2				
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	100
12	12	12	13	13	13	13	12	

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
91 – 100	A	відмінно	зараховано
81-90	B	добре	
71-80	C		
61-70	D	задовільно	
51-60	E		
31-50	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-30	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1. Методичні вказівки до семінарських занять для магістрантів.
2. Методичні вказівки до самостійної роботи для магістрантів.

12. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. К.: ВЦ «Академія», 2009. 376 с.
2. Бреус Ю. Роль емоційного інтелекту в професійній діяльності керівника закладу середньої освіти : навчальний посібник. Київ : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2016, 36 с.
3. Бурмака Т. М. Комунікативний менеджмент : конспект лекцій (для студентів бакалавріату всіх форм навчання спеціальності 073 – Менеджмент) / Т. М. Бурмака, К. О. Великих. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019. 69 с.
4. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація : навч. посіб. Київ. 2006. 256 с.
5. Галацин К. Комунікативна культура майбутнього фахівця: монографія / К. Галацин, А. Хом'як. Луцьк : Вежа-Друк, 2019. 132 с.
6. Голуб Н. Б. Риторика у вищій школі : монографія. Черкаси: Брама, 2008. 400 с.

7. Голуб Н. Б. Самостійна робота студентів з риторики: навчально-методичний посібник. Черкаси: Брама Україна, 2008. 232 с.
8. Гончар М. Ф., Білик Ю. В. Особливості управління у стресових ситуаціях. Стрес-менеджмент на підприємстві. *Науковий вісник НЛТУ України. Серія економічна*, 2017. Вип. 27. № 2. С. 94–97.
9. Демедишина Н. Питання мовленнєвої та комунікативної діяльності державних службовців у працях українських дослідників. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України: наук. журн./ Нац. акад. держ. упр. при Президентові України*. Київ: НАДУ, 2007. № 2 . С. 70 –75.
10. Демедишина Н. Роль комунікативного аспекту в професійній діяльності державних службовців. *Збірник наукових праць НАДУ*. К.: Вид-во НАДУ, 2007. № 4. С.44–79.
11. Ділова українська мова в державному управлінні: навч. посіб. Ч. 2. Усне ділове мовлення / П. О. Редін, Л. А. Лисиченко, Г. І. Гамова, Н. В. Піддубна; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харків. регіон. ін-т держ. упр. Харків: ХарРІ НАДУ «Магістр», 2003. 63 с.
12. Донченко Т. Мовленнєвий розвиток як науково-методична проблема. *Дивослово*. 2006. № 5. С. 2–5.
13. Дрешпак В. М. Комунікації в публічному управлінні : навч. посіб. Дніпропетровськ, 2015. 168 с.
14. Жосан Г. В. Адаптивний менеджмент і сталий розвиток: взаємозв'язок понять у контексті управління діяльністю підприємства в умовах невизначеності. *Бізнес Інформ*. 2021. № 3. С. 179–187.
15. Кайдалова Л. Г., Пляка Л.В. Психологія спілкування: навчальний посібник. Харків: НФаУ, 2011. 132 с.
16. Калмикова Л.О., Калмиков Г.В., Лапшина І.М., Харченко Н.В. Психологія мовлення і психолінгвістика: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За заг. ред. Л.О. Калмикової. Київ, 2008. 245 с.
17. Количева Т. В. Психологія ділового спілкування: Конспект лекцій. Харків: УкрДАЗТ, 2010. 106 с.
18. Корніяка О. М. Вивчення розвитку комунікативної компетентності студентів. Психолінгвістика: зб. наук. праць ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Переяслав–Хмельницький, 2009. Вип. 3. С. 60–69.
19. Корман М. М. Емоційний інтелект персоналу як основа ефективного розвитку організації. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2013. Вип. 24. С. 88–94.
20. Королюк С. В. Розвиток управлінської культури керівника загальноосвітнього навчального закладу : монографія. Полтава, 2007. 168 с.
21. Кравчук О. Управлінська культура керівника навчального закладу як чинник ефективного функціонування освітньої установи. Витоки педагогічної майстерності. Серія : Педагогічні науки. 2015. Вип. 15. С. 144–148.
22. Кручек В. А. Психолого-педагогічні основи міжособистісного спілкування: навч. посібн. К. : ДАКККіМ, 2010. 273 с.

23. Куварова О. К. Роль культури мовлення у формуванні мовної особистості. *Культура професійного мовлення: матеріали регіональної наук.-метод. конф. Дніпропетровськ, 2006. С. 142–145.*
24. Лавренчук В. П. Культура вправної комунікації як основа формування успішної особистості. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія».* 2015. Вип. 57. С. 188–193.
25. Левченко Ю. І. Мовна культура як складова особистості сучасного керівника закладу. *Педагогічний пошук.* 2019. № 2. С. 3–6.
26. Марчук А. А. Шляхи формування комунікативної культури майбутніх менеджерів. *Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика.* 2017. 30–31 березня. С. 2–3.
27. Мельник Л. П. Психологія управління: курс лекцій. Київ: МАУП, 1999. 176 с.
28. Методичні вказівки до курсу «Етика ділового спілкування» та «Етика бізнесу» для студентів I, IV курсів економічного та механічного факультетів денної та заочної форм навчання / Укл. І. І. Какуріна. Дніпропетровськ: УДХТУ, 2016. 68 с.
29. Монастирська Л. В. Комунікативні стратегії переконання як одна з характеристик мовної особистості лідера. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації,* 2020. Том 31 (70). № 4. Ч. 1. С. 176–180.
30. Невербальні засоби комунікації як запорука успіху оратора (тези магістрантів слов'янського відділення Інституту філології) / за ред. В. В. Герман та Н. Соларьової. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2014. 48 с.
31. Омельчук С. Формування мовленнєво-комунікативних умінь у процесі вивчення синтаксису: Лінгводидактичні аспекти. *Дивослово,* 2006. № 9. С. 2–5.
32. Онуфрієнко Г. С. Науковий стиль української мови: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 312 с.
33. Орбан-Лембрик Л. Е. Психологія професійної комунікації: навч. посібн. Чернівці: Книги – ХХІ, 2010. 528 с.
34. Пентилюк М. І. Ділове спілкування та культура мовлення: навч. посіб. / М. І. Пентилюк, І. І. Маруніч, І. В. Гайдаєнко. К.: Центр навчальної літератури, 2010. 224 с.
35. Пищик О. Взаємозв'язок професійної та комунікативної культури керівників професійно-технічних навчальних закладів. *Педагогічний процес: теорія і практика (серія: Педагогіка).* 2017. № 3. С. 111–116.
36. Плотницька І. М. Українська мова в державному управлінні: теоретико-методологічний аспект: монографія. К.: Вид-во НАДУ, 2006. 232 с.
37. Пукало С. О. Мовленнєвий етикет керівника. *Соціально-гуманітарний вісник.* 2019. Вип. 25. С. 92–93.
38. Почепцов Г. Г. Теорія комунікації. Київ: Київ, ун-т, 1999. 308 с.
39. Русанівський В. М. Культура української мови. К.: Либідь, 1990. 306 с.
40. Сагач Г. М. Риторика: навч. посібник для студентів середніх і вищих навчальних закладів. Київ: Ін. Юре, 2000. С. 165–209.
41. Сагач Г. М. Словник основних термінів та понять риторики. Київ, 2000. 215 с.

42. Самовиховання і саморегуляція особистості : навч. посібн. / Уклад.: О. М. Шевчук. 2-е вид., переробл. та доповн. Умань: РВЦ «Софія», 2011. 128 с.
43. Селіванова О. О. Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд). Київ : Вид-во Укр. фітосоціол. центру, 1999. 148 с.
44. Степчук Ю. П., Бевзо Г. А. Комунікативні стратегії взаємодії у діловому спілкуванні. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*, 2022. Том 33 (72). № 4. Ч. 1. С. 67–71.
45. Фролова Т. Мовні засоби конструювання іміджу державного службовця. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України..* Київ: НАДУ, 2007. Вип. 2. С. 151–156.
46. Хом'як А., Кліш П. Вплив маніпулятивних дій на міжособистісне спілкування. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Р. 3. Теорія виховання*. 2013. Вип. 7. С. 119–124.
47. Цимбалюк І. А. Психологія спілкування: навчальний посібник. Київ: ВД «Професіонал», 2007. 467 с.
48. Чмут Т. К. Етика ділового спілкування : навч. посіб. / Т. К. Чмут, Г. Л. Чайка. Київ: Знання, 2007. 230 с.
49. Чмут Т. К. Культура спілкування : навч. посіб. для студентів і викладачів вищих навчальних закладів. Хмельницький : «ХІРУП», 1999. 358 с.
50. Шевчук С. Українське ділове мовлення: навч. посіб. Київ: Літера, 2000. 480 с.
51. Щербина Д. В. Невербальна культура педагога: методичні рекомендації до проведення лабораторних занять з курсу «Основи педагогічної творчості та майстерності. Київ: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2012 р. 58 с.

Допоміжна

1. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. К.: Довіра, 2007. 205 с.
2. Вдович С. Красномовство викладача – передумова успіху його діяльності. *Сучасна педагогічна риторика: теорія, практика, міжпредметні зв'язки: збірник наукових праць за матеріалами наукового семінару / за ред. Т. А. Космеди*. Львів: ПАІС, 2007. С.51–61.
3. Вигранка Т. В. Дидактичні умови формування мовленнєвої компетентності студентів філологічних спеціальностей в освітньому середовищі закладів вищої освіти : дис. ... канд. пед. наук. Харків–Тернопіль, 2019. 215 с.
4. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. Київ, 1992. 224 с.
5. Гальянова О. А. Формування мовленнєвої компетентності майбутнього вчителя в умовах педагогічного коледжу. *Молодий вчений*. 2020. № 3. С.10–14.
6. Гуйванюк Н. В. Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць. Чернівці, 1999. 335 с.
7. Гуйванюк Н. В. Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць. Чернівці, 1999. 335 с.

8. Єрмоленко С. Я. Українська мова: Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бибик, О. Г. Тодор / за ред. С. Я. Єрмоленко. Київ, 2001. 222 с.
9. Єрмоленко С. Мова і українознавчий світогляд. Київ, 2007. 444 с.
10. Лопатинська Н. А. Мовна, мовленнєва та комунікативна компетенції у студентів вищих навчальних закладів як складники фахової культури майбутнього корекційного педагога. Актуальні питання корекційної освіти. 2015. № 5. С. 187–197.
11. Концепція навчання державної мови в школах України. *Дивослово*. 1991-1994. № 1. С. 6–19.
12. Космеда Т. Комунікативна компетенція Івана Франка: міжкультурні, інтерперсональні, риторичні виміри. Львів: ПАІС, 2006. 328 с.
13. Космеда Т. Ретроспекція як методологічна основа дослідження «живого» мовлення Івана Франка. *Мовознавство*. № 6. 2008. С. 28–33.
14. Малахов В. А. Етика : Курс лекцій : навч. посіб. 5-те вид. Київ: Либідь, 2004. 384 с.
15. Педагогічна майстерність: Підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. / За ред. І. А. Зязюна. К.: Вища шк., 1997. 349 с.
16. Ткаченко О. Б. Українська мова і мовне життя світу. Київ, 2004. 272 с.

3. ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Авраменко О. О., Яковенко Л. В., Шийка В. Я. Ділове спілкування: навчальний посібник. Івано-Франківськ, 2015. 160 с. Режим доступу: http://umo.edu.ua/images/content/depozitar/navichki_pracevlasht/dilove_spilkuv_1.pdf
2. Гаврилюк Д., Боришкевич І. Емоційний інтелект в управлінській діяльності. Режим доступу: <http://lib.pu.if.ua:8080/bitstream/123456789/6125/1>
3. Гогіна Л.М. Компетенції та компетентності в державній службі України: до проблеми понятійного апарату <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/DUTP/2007-2/>
4. Гриджук О. Мовна особистість як актуальний об'єкт дослідження в сучасній лінгводидактиці. Режим доступу : <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/03/Language-Personality-as-an-Object-of-Study-in-Modern-Linguistic-Didactics-Hrydzhuk-O..pdf>
5. Грузинська І. В. Культура спілкування керівника на державній службі як основний чинник ефективного управління колективом. Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=448>
6. Гудим І. Теоретичні аспекти використання жестів як невербальних засобів комунікації в умовах зорової депривації. Режим доступу: <https://ap.uu.edu.ua/upload/publicationpdf/39a929b24c899e4dfaec54af37d15906.pdf>
7. Дідківський В.П. Публічний виступ: Мовна культура – важлива складова ефективного державного управління. Режим доступу: <http://kds.org.ua/article/didkivskij-v-p-publichnyj-vistup-movna-kultura-vazhliv>

8. Дубцова О. В. Лінгвістичні особливості реалізації комунікативної стратегії переконання у межах педагогічного дискурсу. Режим доступу: <http://surl.li/tsbrn>
9. Зміст та структура комунікативної культури педагога http://pidruchniki.com/18200205/pedagogika/zmist_struktura_komunikativnoyi_kulturi_pedagoga
10. Комунікативна культура як компонент педагогічної культури <http://osvita.ua/vnz/reports/pedagog/1139/>
11. Марченко А. О. Емоційний інтелект і особливості управлінської діяльності в органах внутрішніх справ. Режим доступу: <http://www.apppsychology.org.ua/data/jrn/v10/i23/38.pdf>
12. Марусич Н.Ю. Українська мова (за професійним спрямуванням). Культура фахового мовлення: методичний посібник. 2012. Режим доступу: http://umanpedcollege.at.ua/SR/DO/I/UMZP/materiali_zanjata_posibnikom_marusich_n.ju.pdf
13. Палиця Г. С. Модель мовної особистості педагога: методика опису. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки». Мовознавство.* 2014. № 2. С. 99–102. Режим доступу: http://ddpu-filolvisnyk.com.ua/uploads/arkhiv-nomerov/2014/NV_2014_2/20.pdf
14. Психологічні проблеми формування комунікативної компетентності керівників освітніх організацій в системі ППО <http://vuzlib.com/content/view/753/94/>
15. Руденко Л. Сучасні теоретичні підходи до культури спілкування у професійній сфері. Режим доступу: https://lib.iitta.gov.ua/5460/1/%D0%A1%D1%82_%D0%BD%D0%B0_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84_%D0%9F%D0%9F%D0%9F%D0%9E.pdf
16. Самофалова М. О., Поляруш О. В. Роль комунікацій в управлінні персоналом. Режим доступу: <http://surl.li/tsbru>
17. Сідненко М.О. Комунікативна компетентність керівника організації. Режим доступу: <http://www.kpi.kharkov.ua/archive/>
18. Шляхов О.В. Маніпуляція як основна модель сучасного спілкування http://www.rusnauka.com/33_NIEK_2008/Psihologia/37443.doc.htm